

Inhoud

I	Inleiding	9
II	Politiek	19
III	Wereldnieuws	79
IV	Economie	125
V	Beroemdheid	155
VI	Rampspoed	187
VII	Consumptie	223
VIII	Tot besluit	241

I

Inleiding

I

Er zit geen handleiding bij, want het zou de gewoonste, gemakkelijkste, natuurlijkste, meest alledaagse activiteit ter wereld moeten zijn, zoals ademen of met je ogen knippen.

Na een tussentijd, meestal niet langer dan een nacht (en vaak veel korter; in een erg rusteloze stemming halen we misschien tien minuten of een kwartier), onderbreken we wat we doen om te *kijken of er nieuws is*. We zetten ons leven in de wacht om de volgende dosis essentiële informatie te ontvangen over alle belangrijke prestaties, rampen, misdaden, epidemieën en romantische verwickelingen die de mensheid waar ook op aarde ten deel zijn gevallen sinds de vorige keer dat we even keken.

Wat hier volgt is een poging om deze vertrouwde, wereldwijde gewoonte een stuk vreemder en aanzienlijk riskanter te laten lijken dan momenteel het geval is.

2

Het nieuws stelt zich ten doel ons voor te schotelen wat als de ongebruikelijkste en belangrijkste gebeurtenissen op de planeet worden gezien: een sneeuwbuï in de tropen; een liefdesbaby van de president; een Siamese tweeling. Maar het mag dan fanatiek op het afwijkende jagen, het enige waar het de blik vooral behendig níet op richt, is zichzelf en de overheersende positie die het in ons leven

heeft verworven. ‘Helpt mensheid dagelijks in ban van nieuws’ is een kop die we niet gauw geplaatst zullen zien door organisaties die verder juist zo gespitzt zijn op het bijzondere en opmerkelijke, het corrupte en het schokkende.

Een samenleving wordt modern, stelde de filosoof Hegel, wanneer het nieuws de godsdienst verdringt als toetssteen van autoriteit en de plek waar we een leidraad zoeken. In de ontwikkelde economieën neemt het nieuws nu een positie in die minimaal even machtig is als de positie die vroeger door religie werd bezet. De berichtgeving volgt met griezelige precisie de canonieke uren: het morgengebed is omgezet in het ontbijtjournaal, de vespers zijn het avondbulletin geworden. Maar het nieuws houdt niet alleen een godsdienstachtig rooster aan. Het vraagt ook van ons dat we het benaderen met iets van de eerbiedige verwachtingen die vroeger ten opzichte van het geloof werden gekoesterd. Ook hier hopen we openbaringen te krijgen, erachter te komen wie goed is en wie kwaad, lijden te begrijpen en de zich ontvouwende logica van het bestaan te doorgronden. En ook hier kunnen we van ketterij worden beschuldigd als we weigeren mee te doen aan de rituelen.

Het nieuws weet de eigen mechanismen bijna onzichtbaar en daardoor moeilijk aanvechtbaar te maken. Het spreekt ons toe met een natuurlijke, accentloze stem en zegt daarbij niets over het eigen standpunt waarin van alles wordt aangenomen. Het verzuimt ons mee te delen dat het niet alleen maar verslag doet van de wereld, maar dat het ook voortdurend bezig is om in ons hoofd een nieuwe planeet te vormen die aansluit bij de zeer specifieke prioriteiten die het nieuws heeft.

Van jongs af aan wordt ons geleerd de kracht van beelden en woorden in te zien. Men neemt ons mee naar musea en vertelt ons plechtig dat bepaalde afbeeldingen van kunstenaars die allang dood zijn ons tot een nieuw inzicht kunnen brengen. Men presenteert ons gedichten en verhalen die ons leven kunnen veranderen.

Maar vreemd genoeg probeert men ons bijna nooit kennis bij te brengen over de woorden en beelden die ons elk uur door het nieuws worden aangereikt. Men vindt het belangrijker dat we chocola kunnen maken van de plot van *Othello* dan dat we de voorpagina van *The New York Post* kunnen duiden. We horen eerder over het belang van Matisse' kleurgebruik dan dat ons wordt uitgelegd wat de foto's op de showbizpagina's van de *Daily Mail* met ons doen. We worden niet gestimuleerd om over ons wereldbeeld na te denken nadat we ons in *Bild* of *OK!* hebben verdiept, in de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* of de *Hokkaido Shimbun*, de *Tehran Times* of *The Sun*. Het uitzonderlijke vermogen van nieuwsmedia om ons idee van de werkelijkheid te beïnvloeden en onze ziel – laten we dat woord maar gewoon gebruiken, zonder bovennatuurlijke associaties – voortdurend te kneden, wordt ons nooit stelselmatig bijgebracht.

Moderne samenlevingen leggen wel veel nadruk op scholing en vorming, maar laten na om verreweg het invloedrijkste middel waarmee de bevolking wordt gevormd tegen het licht te houden. Wat er ook op onze scholen gebeurt, de vorming die via radio en tv plaatsvindt heeft meer effect en gaat altijd door. Alleen de eerste achttien jaar van ons leven zitten we in de cocon van onze klaslokalen, daarna worden we de rest van ons leven in feite onderwezen door nieuwsorganisaties die oneindig veel meer invloed op ons hebben dan welke universitaire instelling ook. Wanneer onze officiële scholing erop zit, wordt het nieuws de docent. Het zet in

aanzienlijke mate de toon van het openbare leven en bepaalt voor een groot deel onze indruk van de gemeenschap buiten onze eigen muren. Niets heeft een grotere invloed op het karakter van de politieke en maatschappelijke realiteit. Zoals revolutionairen heel goed weten, als je de mentaliteit van een land wilt veranderen, zet je geen koers naar een kunstmuseum, het ministerie van Onderwijs of de woningen van beroemde schrijvers; je rijdt met de tanks rechtstreeks naar het zenuwcentrum van de staat: het hoofdkwartier van het nieuws.

4

Waarom kijken wij, het publiek, toch steeds of er nog nieuws is? Angst heeft er veel mee te maken. We hoeven maar even geen toegang tot het nieuws te hebben of we worden al onrustig. We weten hoe vaak er dingen kunnen misgaan en hoe snel: door een breuk in de brandstofleiding kan een Airbus brandend de baai in duikelen, een virus van een Afrikaanse vleermuis kan op een andere soort overgaan en de luchtroosters van een drukke Japanse forensentrein binnendringen, beleggers kunnen een run op de valuta bespoedigen en de zoveelste bedrieglijk normale vader kan met geweld een eind maken aan het leven van zijn twee prachtige jonge kinderen.

In de directe omgeving kunnen best stabiliteit en rust heersen. In de tuin wiegen de takken van een pruimenboom misschien wel in de wind en in de huiskamer verzamelt het stof zich misschien langzaam op de boekenplanken. Maar we beseffen dat een dergelijke sereniteit geen recht doet aan de chaotische en gewelddadige basis van het bestaan en daarom de gewoonte heeft om na een tijdje op haar eigen manier zorgelijk te worden. Ons achtergrondbesef dat een ramp altijd mogelijk is verklaart het lichte angstgevoel dat we soms krijgen als we op ons mobieltje op de laatste nieuwskop-

pen wachten. Het is een variant van de ongerustheid die onze verre voorouders gevoeld moeten hebben in de kille ogenblikken voor de dageraad, als ze zich afvroegen of de zon ooit weer zou terugkomen aan de hemel.

Toch is er hier ook sprake van een bepaald soort genoeg. Het nieuws, hoe grimmig het ook mag zijn en misschien juist als het op z'n ergst is, kan als een verlichting komen van de claustrofobische last van het leven met jezelf, van het altijd maar proberen om je potentieel te verwezenlijken en van de inspanningen om een paar mensen in je beperkte kringetje ervan te overtuigen je ideeën en behoeften serieus te nemen. Als je naar het nieuws kijkt, is het alsof je een schelp tegen je oor houdt en wordt overweldigd door het geraas van de mensheid. Je kunt aan je eigen beslommeringen ontsnappen door vraagstukken te vinden die veel ernstiger en indringender zijn dan de problemen die je zelf op je bordje hebt gekregen, en door deze grotere kwesties je eigen zelfgerichte zorgen en twijfels te laten overstemmen. Een hongersnood, een overstroomde stad, een seriemoordenaar op vrije voeten, een regering die aftreedt, een econoom die groeiende armoede voorspelt; zulke externe opschudding is misschien wel precies wat we nodig hebben om inwendige rust mogelijk te maken.

Vandaag horen we in het nieuws over een man die achter het stuur van zijn auto in slaap is gevallen nadat hij de halve nacht was opgebleven om vreemd te gaan op internet – en van een viaduct is afgereden, waardoor een gezin van vijf mensen in een caravan daaronder om het leven is gekomen. Een ander bericht betreft een studente, mooi en veelbelovend, die na een feest werd vermist en vijf dagen later in stukken werd aangetroffen in de achterbak van een taxibusje. Een derde item somt de details op van een verhouding tussen een tennislerares en haar dertienjarige leerling. Deze gebeurtenissen, die overduidelijk gestoord zijn, bieden ons de kans om ons in vergelijking hiermee gezond van geest en gezegend te

voelen. We kunnen hierna een nieuw gevoel van opluchting ervaren over het feit dat ons leven zo voorspelbaar is, dat we onze minder gewone begeerten zo stevig in de hand hebben en dat we ons niet hebben laten verleiden om een collega te vergiftigen of een familielid onder het terras te begraven.

5

Wat doet al dit nieuws op de lange termijn met ons? Wat beklijft er van de maanden, zelfs jaren die we er in totaal mee doorbrengen? Waar blijft al die angst en opwinding: over het vermiste kind, het begrotingstekort en de vreemdgaande generaal? Aan welke toename van wijsheid hebben al deze nieuwsberichten bijgedragen naast het achterlaten van een vaag en weinig verrassend bezinsel van conclusies, bijvoorbeeld dat China in opkomst is, dat Centraal-Afrika corrupt is en dat het onderwijs moet worden hervormd?

Het is een blijk van onze edelmoedigheid dat we zulke vragen zelden dwingend stellen. We denken dat het op de een of andere manier niet goed zou zijn om het nieuws gewoon uit te zetten. Het is lastig om van de gewoonte af te komen die ons van jongs af aan is aangeleerd, in kleermakerszit aan het begin van de schooldag, om beleefd te luisteren naar mensen met gezag die ons dingen vertellen die volgens hen van groot belang zijn.

Vragen waarom het nieuws ertoe doet, wil niet meteen zeggen dat het er niet toe zou doen, maar dat het zou kunnen lonen om beter na te denken over de hoeveelheid die je tot je neemt. Dit boek is een verslag, een fenomenologie, van een aantal ontmoetingen met het nieuws. De basis vormt een reeks uit allerlei bronnen geplukte nieuwsfragmenten die bewust aan een uitgebreidere analyse zijn onderworpen dan de bedoeling van de makers is geweest; het uitgangspunt is dat deze fragmenten de moeite van het bestu-

deren misschien wel net zo waard zijn als stukjes poëzie of filosofie.

De definitie van nieuws is met opzet vaag gehouden. Hoewel er duidelijke verschillen bestaan tussen nieuwsorganisaties, lijken er ook genoeg overeenkomsten te zijn om het mogelijk te maken van een generieke categorie te spreken waarin de traditionele nieuwsdomeinen – radio, tv, internet en drukpers – en de contrasterende ideologieën van links en rechts, van intellectueel en sensationeel, tot één geheel vervagen.

Dit boek heeft ook een utopische dimensie. Het stelt niet alleen de vraag wat nieuws momenteel is; het probeert zich ook voor te stellen wat het ooit zou kunnen worden. Dromen van een ideale nieuwsorganisatie duidt niet op onverschilligheid tegenover de huidige economische en maatschappelijke realiteit van de media; het komt eerder voort uit de wens een reeks pessimistische veronderstellingen te doorbreken waar we ons misschien wel te makkelijk bij hebben neergelegd.

6

Moderne samenlevingen beginnen nog maar net te begrijpen welk soort nieuws ze nodig hebben om te gedijen. Gedurende het grootste deel van de geschiedenis was het zo moeilijk om nieuws te verzamelen en zo duur om het over te brengen dat de invloed ervan op ons innerlijk leven niet anders dan beperkt kon zijn. Inmiddels is er bijna geen plek meer op de planeet waar we heen kunnen om eraan te ontsnappen. Het wacht op ons wanneer we 's morgens vroeg wakker worden uit een onrustige slaap; het volgt ons aan boord van vliegtuigen die zich tussen werelddelen verplaatsen; het ligt op de loer om onze aandacht te kapen wanneer het tijd is om de kinderen naar bed te brengen.

Het geruis en gedruis van het nieuws is tot in ons diepste wezen

doorgesijpeld. Wat een prestatie is een moment van rust tegenwoordig, wat een klein wonder is het als je in slaap kunt vallen of ongestoord met een vriend kunt praten – en wat een monniken-discipline zou ervoor nodig zijn om een dag lang de maalstroom van het nieuws links te laten liggen en alleen maar naar de regen en je eigen gedachten te luisteren.

Misschien hebben we een beetje hulp nodig bij wat het nieuws met ons doet: bij de afgunst en de ontzetting, de opwinding en de frustratie; bij alles wat we te horen krijgen, bij alles wat we liever niet hadden geweten.

Vandaar een kleine gebruiksaanwijzing om te proberen een gewoonte die iets normaler en onschuldiger is gaan lijken dan goed voor ons is even wat ingewikkelder te maken.